

Podnět Výboru pro práva dítěte

ze dne 7. 7. 2020

ve věci žáků s odlišným mateřským jazykem v českých školách

Výbor pro práva dítěte (dále jen „Výbor“) poukazuje na dlouhodobě problematickou situaci žáků s odlišným mateřským jazykem (dále též „žáci s OMJ“), tedy žáků, pro něž čeština jako výukový jazyk není rodnou řečí. Část z těchto dětí tvoří žáci-cizinci, část dětí s českým občanstvím, avšak nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka. Jazyková bariéra je pro tyto děti omezující nejen v otázce vzdělávání, ale též v otázce socializace s jejich vrstevníky a řádného zapojení do běžného školního života. Mnohé z těchto dětí mají dostatečné znalosti a schopnosti, aby daný vzdělávací stupeň zvládaly, nemohou však svůj potenciál plně realizovat. Žáci bez dostatečné jazykové podpory jsou více ohroženi školními neúspěchy a předčasným odchodem ze vzdělávacího systému. Podle Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu z roku 2016 je nadto zajištění rovných příležitostí dětí-cizinců ve vzdělávání zásadním úkolem integračního procesu.

Z tohoto důvodu Výbor vyzývá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy k přijetí následujících opatření ke zlepšení pozice žáků s OMJ:

1. Nastavit jazykovou přípravu pro nově příchozí žáky tak, aby byla dosažitelná pro všechny žáky s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka, zejména pro žáky nastupující na základní školy a žáky před zahájením střední školy.
2. Upravit podmínky jednotných přijímacích zkoušek na střední školy a maturit pro žáky s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka.
3. Zajistit efektivní uplatňování existujících podpůrných opatření v praxi.

Odůvodnění podnětu Výboru:

Tento podnět navazuje na Usnesení Výboru pro práva cizinců ze dne 26. září 2018 k novele zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“), konkrétně k návrhu nové podoby přijímacích zkoušek na střední školy pro žáky s nedostatečnou znalostí českého jazyka, a zkoušek maturitních.¹ Právě Výbor pro práva dítěte se k tomuto usnesení také připojil.

Co se týče aktuální situace, přesná velikost skupiny žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka není známa, neboť ve statistikách jsou evidovány pouze děti-cizinci, nikoli všechny děti s jazykovou bariérou. Minimálně počet žáků-cizinců na českých školách však poměrně rychle narůstá. Ve školním roce 2019/2020 bylo kupříkladu na základních školách o 45 % více žáků-cizinců než v roce 2012/2013.² Z výsledků průzkumu společnosti

¹ Usnesení je k dispozici zde:

<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rtp/vybory/pro-prava-cizincu/ze-zasedani-vyboru/zasedani-vyboru-26--zari-2018-169194/>.

² Více informací ve Statistické ročence školství (výkonové ukazatele): <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.

META, o.p.s. z období let 2018/2019 pak vyplývá, že na základních školách může být až 23 000 žáků s potřebou podpory rozvoje českého jazyka.³

K doporučenému opatření č. 1

Výbor vítá navrhovanou změnu prováděcího předpisu k § 20 školského zákona, Vyhlášky č. 48/2005 Sb., která byla zástupci Ministerstva školství představena na zasedání Výboru pro práva cizinců⁴ a na konferenci Neznalost zákona neomlouvá?!⁵ na počátku roku 2020. Nový systém podpory žáků má mimo jiné přinést výrazné zvýšení rozsahu jazykové přípravy (z původních 70 hodin až na 400 hodin). Tato podpora se má však týkat pouze žáků-cizinců, nikoli celé kategorie žáků s nedostatečnou znalostí českého jazyka. Systém se vedle toho vztahuje pouze na povinnou školní docházku, a nedopadá tak na starší žáky (uchazeče o studium na středních školách nebo na žáky středních škol).

Výbor proto vyzývá k nastavení hodinového rozsahu jazykové přípravy žáků s OMJ tak, aby odpovídala jejich skutečným potřebám. Aby bylo toto podpůrné opatření efektivní, musí být rovněž v dostatečné časové dotaci k dispozici všem žákům, kteří jej potřebují.

K doporučenému opatření č. 2

Ač současné nastavení přijímacích a maturitních zkoušek na středních školách částečně reflektuje jazyková omezení dotčených žáků, děje se tak nedostatečným způsobem.

Co se týče přijímací zkoušky na střední školy, mají na její zvláštní úpravu (konkrétně její prominutí a nahrazení rozhovorem) nárok pouze žáci, kteří získali předchozí vzdělání ve škole mimo území České republiky. Pokud zájemce o střední školu absolvoval například devátou třídu v České republice, dané zvýhodnění se na něj neuplatní, ačkoli za jeden rok není reálné získat jazykovou výbavu pro přijímací zkoušku z českého jazyka. I v případě aplikace zvýhodnění skládají tito studenti zkoušku z matematiky, která je zadána v českém jazyce. Rozhovor, který přijímací zkoušku nahrazuje, pak nemá na školách jednotnou formu. Přestože lze i navýšit čas na složení přijímací zkoušky či umožnit pracovat se slovníkem, tato opatření nejsou vhodná, jelikož nejsou schopna vykompenzovat jazykové limitace uchazečů o střední školy.

Výbor proto doporučuje, aby byla přijímací zkouška z českého z českého jazyka u žáků s OMJ zaměřena na ověření jejich jazykové úrovně a jazykových dovedností. Zkouška z matematiky by pak měla mít uzpůsobené zadání tak, aby žáci byli schopni porozumět i slovním úlohám. Stejně jako v případě zkoušek přijímacích nestačí maturitní zkoušky přizpůsobit jen prodloužením času a umožněním práce se slovníkem. Výbor tedy obdobně doporučuje, aby byla rozšířena též kategorie žáků, kteří budou mít právo na uzpůsobení maturitní zkoušky z předmětu český jazyk a literatura. Toto opatření napomůže zredukovat

³ Více informací o průzkumu zde:

https://cdn.meta-ops.eu/wp-content/uploads/2020/02/meta_pocty_zaku_s_omj_report_fin.pdf.

Další informace o počtu dětí s OMJ na školách zde:

<https://www.inkluzivniskola.cz/pocty-cizincu-na-skolach>.

⁴ Zápis ze zasedání je dostupný zde:

<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rtp/vybory/pro-prava-cizincu/ze-zasedani-vyboru/zasedani-vyboru-18--cervna-2019-175548/>.

⁵ Více informací zde:

<https://meta-ops.eu/novinky/msmt-pripravuje-vyznamnou-zmenu-v-podpore-cizincu-ale-opomiji-ostatni-deti-s-omj/>.

počet předčasných odchodů ze středních škol bez řádného ukončení středoškolského vzdělání.

K doporučenému opatření č. 3

Pro úspěšnost žáků je klíčová dlouhodobá podpora rozvoje vyučovacího jazyka, a to zejména v podobě dosažitelných podpůrných opatření. Existující podpůrná opatření jsou podle Výboru vyhovující, nedostatečné je však jejich uplatňování v praxi. Na předmětnou podporu totiž v praxi dosáhne jen malý počet žáků. Rozhodující roli v tomto systému přitom mají školská poradenská zařízení, která udělení podpůrných opatření doporučují. Tato zařízení nicméně nepostupují jednotně, nedisponují dostatečnou kapacitou, případně udílejí doporučení žáků až s dlouhou časovou prodlevou od jejich příchodu na školu.

Výbor proto jako vhodné řešení doporučuje kupříkladu navázání jazykové podpory na jazykovou diagnostiku prováděnou školou, případně vydání metodického pokynu sjednocujícího a zefektivňujícího činnost školských poradenských zařízení.